

Esseekirjutaja meelespea

1. Süvene teemadesse, lähtu tuumsõnadest.
2. Vali teema, mille probleemistikuga oled kokku puutunud või mille kohta sul on kõige rohkem teadmisi. Ära kuluta teema valimiseks üle 10 minuti.
3. Mõtle läbi essee idee ja probleemistik.
4. Tee vajadusel teeskava: sõnasta probleem ja väited, mõtle argumentatsioonile.
5. Kirjuta mustandit süvenenult, ära pööra tähelepanu õigekeelsusele, tee seda hiljem. Kui väsid, puhka 5-10 minutit.
6. Kui mustand on valmis, analüüsi seda kriitiliselt järgmistest seisukohtadest:
  - kas essee vastab teemale;
  - kas essees on üleliigset, teemaga nõrgalt haakuvat materjali, tühilauseid ja –fraase;
  - kas väljendusviis on lühike, selge ja loogiline;
  - kas sõnavalik ja terminikasutus on õige;
  - kas essee on stiililt ühtne;
  - kas esse on õigekeelsuselt ja vormistuselt (tsitaadid, viited jm) laitmatu.
7. Kui leiad vigu, tee kõik parandused mustandis.
8. Kontrolli, kas essee on tervik, kas liigendamine lõikudeks ning algus ja lõpp vastavad sisu- ja vorminõuetele.
9. Loe essee läbi ja jälgi üldmuljet.
10. Ära unusta, et essee viimistlemine ja puhtandi kirjutamine võtavad vähemalt ühe kolmandiku tööle kuluvast ajast.

Vali teema

- * mille ainesse on sul isiklik suhe – varasemad elukogemused ja kokkupuuted vastavate probleemidega;
- * mis on sulle südamelähedane ja mille arendamisel suudad jääda iseendaks ja vältida üldtuntud fraase ja mõttekäike;
- * mille juures on täpselt teada, mida tahad lugejale sisendada ja kuhu kavatsed välja jõuda.

Kirjutamine kui protsess

Kirjutamisprotsess koosneb järgmistest osadest:

1. aineistiku kogumine;
2. aineistiku piiritlemine;
3. mustandi kirjutamine;
4. teksti viimistlemine;
5. puhtandi kirjutamine.

Arutlev essee

Arutlemine on üks teksti arendustüüpe.

Arutlust toetavad **kirjeldamine**, **jutustamine**, **argumenteerimine**, **veenmine**:

Arutlemine

Arutlemisel kasutatakse viit põhilist võtet:

1. **Analüüsimine** – analüüs põhineb nähtuste (ideede, probleemide, sündmuste, protsesside) liigendamisel osadeks. Tuuakse välja tervik, selle osad ja nendevahelised suhted. Analüüsiga esitatakse mingi nähtuse või protsessi sisemine ehitus, olemus, mitte selle muljepilt.
2. **Illustreerimine** – näiteid on vaja arutlemisel selleks, et iseloomustada üldist läbi üksiku. Näide

peab konkretiseerima väidet või nähtust, mille juurde ta kuulub. Arutluses ei tohi näidetega liialdada, neid peab olema just nii palju, kui läheb vaja probleemi mõistmiseks.

3. **Defineerimine** – definitsiooniga saab avada loogiliselt ja täpselt mõiste sisu. Definitsioon peab alati sisaldama määratlemiseks vajaliku tunnuste hulga ja defineeritavast mõistest laiemat mõistet, mille alla esimene mahuks. Defineerida tuleks mõisteid, mille puhul ollakse kindlad, et lugeja neid ei tunne.

4. **Klassifitseerimine** – põhineb nähtuste jagamisel rühmadesse. Tavaliselt saab nähtusi liigitada mitmelt aluselt: see sõltub kirjutaja eesmärkidest. Lugeja peab alati teadma, millest kirjutaja lähtub.

5. **Võrdlemine** – võrdlus on kõige tavalisem nähtuste avamise võte. See põhineb tundmatu nähtuse avamisel tuntu abil. Võrdlusel on kolm koostisosa:

- võrreldav nähtus, mida tahetakse selgitada;
- tuntud nähtus, mille abil tundmatut nähtust selgitatakse;
- võrdlusalus ehk need omadused, mille alusel võrdlemine toimub.

Kirjeldamine

Kirjelduse aineks on esemed, olukorrad, nähtused. Kirjelduse osad on dominant ja detailid, järjestus ning vaatepunkt.

Kirjeldustel on arutluses illustreeriv ülesanne ning seetõttu ei tohi nendega liialdada.

Jutustamine

Jutustamise aluseks on konkreetset sündmusi, mis järgnevad üksteisele ajaliselt ja põhjuslikult.

Jutustamise kasutamine arutluses on piiratud – lõigu mahust 1-2 lauset. Sellega saab teksti illustreerida ja elavdada, tuua esile karaktereid, probleeme ja situatsioone. Ei tohi unustada, et lõigus ei tohi domineerida jutustamine, vaid arutlemine (põhjus-tagajärg, võrdlus-vastandus, analüüs jm).

Argumenteerimine

Argumentatsiooni ehk põhjendamise eesmärk on tõestada väite õigsust. Argumentatsioon on suunatud järeldustele.

Argumentatsiooni ülesehituses on kolm osa:

1. **Tees** ehk järeldus on väide, mille autor ütleb olevat tõese, tees sõnastatakse alati täpselt, vajadusel defineeritakse mõisteid. Tees ei tohi käsitluses muutuda.
2. **Argumendid** on andmed või autoriteetide seisukohad, kindlasti tuleb kontrollida andmete usaldusväärsust ja osutada allikale. Autoriteet on oma alal üldsusele tuntud inimene või ka teos, nt kirjandusklassika, entsüklopeedia.
3. **Järeldamine** ehk tõestusviis on väidete ja argumentide loogiline seostamine – üldistamine, deduktsioon (algul esitatakse tõene väide, siis sellega seotud tõene üksikjuht, järeldus tehakse nende kokkulangevuse põhjal), analoogia (näidatakse, et kaks nähtust on sarnased reas punktides, mida rohkem on kirjutaja leidnud sarnasusi, seda tõesem on järeldus).

Argumenteeriv-arutleva teksti loomine eeldab kirjutajalt järgmisi tegevusi:

- püstita tees;
- defineeri põhimõisteid;
- esita argument ja seo see teesiga;
- esita ja kummuta vastuargumendid;
- tee järeldused.

Veenmine

Veenmisel püüab kirjutaja mõjutada lugejate hoiakut, kasutades selleks teadmisi, põhjendamist ja lugejapsühholoogiat. Kirjutaja peamine eesmärk on saada lugeja endaga nõusse, kasutamata selleks ebaausaid võtteid (manipuleerimist).

Veenmisel on kolm põhiviisi:

1. tsiteeritava autori tuntus;
2. lugeja emotsioonide ärakasutamine – tavaliselt rõhutatakse lugeja üldnimlikke soove ja vajadusi näiteks heaolu, armastuse, tõe jne järele;
3. loogiline argumentatsioon – see on veenmise tuum. Veenmisel kehtivad argumenteerimise põhinõuded. Veenmisel on mõjusad uudsed andmed ja isiklike kogemuste rõhutamine.

Veenmisel põhineva arutluse loogika on järgmine:

- loo lugejaga kontakt;
- tõesta, et olukord mingis valdkonnas on halb ning probleemid vajavad lahendusi;
- veena lugejat muutuse vajalikkuses;
- too esile oma ettepanekud;
- näita, et need on elluviidavad;
- esita põhilised väited kokkuvõtvalt.

Veenvus on arutluse hindamise üks põhikriteeriume.

Arutlevas essees kasutatakse **publitsistlikku stiili**, st esse väljendusvahendid jäävad kirjakeele raamidesse. Heaks peetakse stiili, mis on lihtne, täpne, tihe, elav ja ühtne. Lihtsus siinkohal tähendab üldmõistetavust. Sõnavalik ja lausestus on läbi mõeldud. Kirjutaja ei sega põhjendamatult erinevaid sõnakihte (nt kirjakeelt ja slängi vm), ei kasuta kordusi ega abstraktset sina-isikut, pateetilisi hüüdeid ega retoorilisi küsimusi, teksti ilustamiseks metafoore. Lause- ja mõttepiir on kohakuti – üht mõtet väljendab üks lause, üht mõttearendust lõik. On äärmiselt oluline järgida õigekeelenorme.

HINDAMISEL ARVESTATAVAD KRITEERIUMID:

1. Essee vastavus teemale, teema avatus.
2. Sisukus.
3. Põhjendamis- ja järeldusoskus.
4. Ülesehitus.
5. Teksti sidusus ja lausestus.
6. Sõnavara ja stiil.
7. Õigekeelsus.
8. Isikupära.